

APÁK, FIÚK

Vajdovics Zsuzsanna

Lénárd Sándor író, költő, fordító és orvos (1910–1972) élete az örökös újrakezdés jegyében telt el: háromszor cserélt hazát és nyelvet, amikor az első világháború után szülővárosából, Budapestről Bécsbe, onnan az Anschluss elől menekülve Rómába, végül a hidegháborús Európából egy brazíliai faluba, Dona Emmába került.

Magyar olvasói a hatvanas évek végén ismerték meg. Megjelentek a brazíliai remeteségéről hírt adó memoárregényei (*Völgy a világ végén; Egy nap a láthatatlan házban*), melyekben az őserdő peremén levő kis falu orvos-patikusaként megélt mindennapjairól számol be, illetve a *Római történetek*, melyben az olaszországi háborús éveket rajzolja meg. Ám ezekben a művekben csak töredékesen esik szó élete első éveinek két színhelyéről.

Éppen ezért most hiánypótló, a Lénárd-képet kiegészítő, magyarázó és sokban megvilágító művet tart kezében az olvasó: kötetünkben fiaihoz írt két levelét és néhány versét mutatjuk be, melyek fényt vetnek Lénárd életének első, a nagyközönség előtt ismeretlen időszakára, a gyermekkorra, a családi legendákra, egyszóval az író gyökereire.

Lénárd figurája az olvasói köztudatban a „zseniális magyarok a nagyvilágban” címkével jelölt fiókban helyezkedik el. Aki elolvasta regényeit, tudja róla: kiváló, humánus orvos, tizenhárom nyelven író-olvasó poliglott, ismeri Bach muzsikájának minden kottáját, két világháború elszenvedése után végül az idilli faházban talált nyugalomra a „világ végén”, Dél-Brazíliában, csupán nyolcéves koráig élt Magyarországon, mégis gyönyörűen ír magyarul, kiváló latinista, és a Micimackó latin fordítójaként híres a világban... – és még sorolhatnánk.

Brazíliai témájú regényei alapján magányos, visszahúzódó, az emberekkel legszívesebben csak írásban érintkező, a természetben, a kertben, zenében, versekben nyugalmat kereső remetének képzelhettük. Kötetünk lapjain most egy eddig ismeretlen Lénárd Sándor képe rajzolódik ki: a családhoz, múlthoz, emlékekhez erősen kötődő, belőlük táplálkozó és azokat továbbvivő, sokszálú rokoni kapcsolatokban élő embert ismerünk meg.

A két levél megírása között húsz év telt el. Mindkettő Lénárd életének egy-egy kritikus pillanatában keletkezett, olyan pillanatban, amikor az ismeretlenbe való nagy lépés előtt még egyszer visszanézett, számot adva arról, amit hátrahagy, azoknak, akiket hátrahagy.

Az időrendben elsőként papírra vetett emlékezés idősebb fiának, az első – német – feleségétől, Gerdától született Hans-Gerdnek szól. A német nyelvű kézirat Rómában íródott a háború után, de még a brazíliai kivándorlás előtt, azaz keletkezése a negyvenes évek végére, az ötvenes évek legelejére tehető.

Lénárd 1938-ban az Anschlusst követően menekült el Bécsből, hátrahagyva családját és végzős medikusként orvosi karrierjét, hiszen tudta, előre látta, hogy személye veszélyt jelent fiatal feleségére és másfél éves kisfiára. Bár Rómából eleinte leveleztek, a háború alatt – a levelezés nehézkes, bizonytalan volta és a cenzúra miatt – kapcsolatuk megszakadt. Lénárd a háború után ismét jelentkezett, immár akkori élettársával (később második feleségével), Andriettával segélycsomagokat küldött igen nehéz helyzetben élő családjának, emellett a váláshoz szükséges papírokat is postán intézték. A későbbiekben az apa csak fiával találkozott, első feleségével nem, de mindvégig levelező kapcsolatban maradtak.

Tizennégy évig élt Rómában, és valójában ekkorra kiválóan beilleszkedett a római életbe. Volt családja, voltak olasz barátai és régi harcostársai, és ott volt a magyar Akadémia is, ahol a kortárs magyar kultúra legjobbjával kerülhetett kapcsolatba. Mindez

azonban együttesen sem volt elég visszatartó erő, amikor a nemzetközi feszültségek erősödni kezdtek. A koreai válság és az általános hidegháborús hangulat hatására Lénárd állandó krónikus féelme, hogy nyakukon a harmadik világháború, immár szilárd meggyőződéssé vált.¹ „1951-ben aztán a nápolyi kikötőben újra tankokat tettek partra. Az emberek elkezdtek a »háborús bűnös« kifejezést ironikus idézőjellel ejteni. A német tábornokok visszakapták teljes nyugdíjukat. Úgy tűnt, újra eljött az ideje, hogy körülnézzek a világban.”² Regényében így írja le a választást: „Brazília nagynak és zöldnek tűnt a térképen, így ezt választottam.”³ Az Andrietta emlékeiben élő igazság nem esik ettől messze: 1951-ben Ausztria sorsa még nem dőlt el, Kanadában voltak ugyan apai nagybátyjáék, Mariska néni és Bob bácsi, ám Lénárd nem tartotta elég biztonságosnak a Bering-szoros 85 kilométernyi szélességét, mely Kanadát a Szovjetuniótól elválasztja. Ausztrália, szintén sok-sok magyar menekült célja, ki volt zárva, hiszen angol fegyencek lakják, viszont Dél-Amerika hatalmas országa, Brazília, jó búvóhelynek tűnt, ráadásul, egy elmélet szerint, melyet Lénárd készséggel magáévá tett, egy esetleges atomháború során a keletkező atomfelhőt az Egyenlítő menti szelek nem engedik Dél-Amerikába, hanem

egyenesen az Egyesült Államok felé sodorják. Ezek az érvek elegendőnek bizonyultak a választáshoz.⁴

Európa elhagyása előtt írta ezt a levelet, mely egyszerre búcsúlevél és kapcsolatfelvevő üzenet. Elsőszülött fiára hagyományozza családja történetét, de célja az is, hogy felkeltse a serdülő fiú kíváncsiságát gyökerei iránt. És természetesen önmagában is számot vet a dédszülőkig visszavezető családi örökségével.

Akár saját őseiről, akár Róma népéről, akár a brazíliai telepesekről ír Lénárd, a hangvétel ugyanaz: a néhány jól sikerült vonással megelevenedő figurát rajzoló vagy karikírozó írásmódja egyesíti a távolságtartás és a megértő együttérzés szemléletmódját. A legkülönbözőbb embereket egy közös sors köti egymáshoz, az elkerülhetetlen halandóság és az utódokban, illetve alkotásaikban való továbbélés. Ez az, ami miatt a felszínen vidám, anekdotikus családi legendárium és „bestiárium” alaphangja mégis az elégikus szomorúság.

A második levél nyelve olasz, címzettje Giovanni Sebastiano, a Bach keresztnéveit viselő második fiú. Halála előtt néhány hónappal, súlyos betegen diktálta második feleségének, az őt Rómából Brazíliába is követő Andriettának. Ekkor már mögötte van életének minden olyan eseménye, melyet

sikerként élt meg: a latin Micimackó, regényeinek megjelenése több nyelven, az amerikai vendégprofesszori meghívások, a hírnév. A braziliai regényekből jól ismert „láthatatlan házba” visszavonultan várta a halált. Ezzel az írásával egy utolsó kísérletet tett arra, hogy még valami nagyon fontosat fiára hagyományozzon, és ne vigye magával a sírba múltjának, gyermekkorának és főleg édesapjának emlékét. Ez az írás tehát egyetlen ember, Lénárd Jenő alakjára épül – a másik főszereplő pedig az 1914 és 1924 közötti történelem. Egy kéziratában így vall róla: „Apám segített volna, szeretett volna s becsült volna, de a háború, a munka és a halál elragadták tőlem... Bölcs volt, a buddhizmus jószágos tudora s halála után Olympusomra emeltem. Ő az én istenem s rajta kívül nincs más Uram.”⁵ Az emberiségnek, szeretetnek és bölcsességnek ezzel a példájával búcsúzik az író fiától.

Lénárd kapcsán sokszor esik szó a honvágyról, arról, hogy mi is az az erő, ami lehetővé tette, hogy a magyar földet nyolc-évesen elhagyó, oda soha vissza nem térő gyermek, a Bécsben felnövekvő és egzisztenciát teremtő fiatal orvos, majd a Rómában olasz ellenállóvá lett tudós időskorára, Brazíliában végleg megtelepedve magyar íróvá válhasson.

Ismert regényeinek egyik kulcstémája az otthontalanság, idegenség, száműzöttség: első látásra ez klasszikus toposz, könnyű lenne eszerint értelmezni az életművet, és ezzel egyértelműen „tipikus emigráns íróvá” nyilvánítani szerzőjüket, ám valójában ez a „hónvág” minden, az élet múlandóságával járó veszteséget egyesít. Irányulhat a nyelv, az elveszett haza, a rég meghalt családtagok vagy letűnt idők felé. A szintén brazil emigráns Rónai Pállal együtt Lénárd is tudta, hogy „az az Európa, amelynek emlékét annyian magunkban hordjuk, csak egy, az emlékezés által széppé és hibátlanná szűrt fata morgana, egy csak bennünk létező vágyalom, s nem egy valóságos, földrajzilag és chronológiailag meghatározható földrész: nyomait talán ma bárhol másutt könnyebben találhatjuk fel, mint éppen Európában”⁶.

Lénárd az írásban találta meg.

Jegyzetek

- ¹ *Neutralitätserklärung*. In *Ex ponto*, Wien, 1954, Walter Krieg Verlag.
- ² *Die Kuh auf dem Bast*. Stuttgart, 1963. DVA 14. old., ford. Siklós Péter.
- ³ „Brazil looked big and green on the map. I chose it.” *Valley of the Latin Bear*, 1965. 20. old.
- ⁴ Andrietta elmondása, interjú.
- ⁵ *Költői fejlődésem* c. kézirat, a Petőfi Irodalmi Múzeumban található.
- ⁶ Rónai Pál: *Költő járt közöttünk*. *Kultura*, 1955. május, 27–30. old.